

גבולות נחלת אפרים

שבטו של יהושע — אפרים — שבט חזק וגאה, היה מהראשונים להתנחל בארץ לאחר כיבושה. הכתוב בספר יהושע מתווה במפורש את גבולות נחלת אפרים, קצתם בתיאור נחלתו וקצתם בתיאור נחלות השבטים השכנים. לפי תיאורים אלו (בפרקים טז–יח) ומקורות אחרים, נשחזר את מהלך גבולות הנחלה בהתאם לנתוני השטח אז והיום.¹

הגבול הדרומי

כתף יריחו — קרנטל (נ"צ 190142)

"ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו למי יריחו מזרחה, המדבר עלה מיריחו בהר בית-אל" (יהושע טז, א); "ויהי להם הגבול לפאת צפונה מן הירדן, ועלה הגבול אל כתף יריחו מצפון ועלה בהר ימה והיו תצאתיו מדברה בית און" (שם יח, יב).

הר קרנטל הצופה ליריחו הוא הנקודה הבולטת ביותר בסביבה, הוא כנראה "כתף יריחו". מסתבר כי כאן שכך בתקופה החשמונאית המבצר דוק-דגון, בו נרצח שמעון. גבול בנימין–אפרים יוצא מ"ירדן יריחו", אל-נכון לאורך נחל גויעמה (מי יריחו) ועולה אל מצפון לכתף יריחו — רכס הקרנטל. מכאן עולה הגבול בהר ימה, מערבה, כנראה בתוואי טריק אבו ג'ורג' (כביש יריחו–רמאללה) בואך עפרה (טייבה) והר בעל חצור. "והיו תצאתיו מדברה בית און" פירושו — כפי שיבואר להלן — קו זה מסתיים בקצה מדבר בית-און, הוא המדבר שמזרח להר בית-אל.

עפרה — טייבה (נ"צ 178151)

בעקבות פירוש מוטעה של יהושע טז, א רווחת בקרב פרשנים ומשרטטי מפות סברה מוטעית, שלפיה הגבול עולה היישר מכתף יריחו מערבה עד בית-אל. זה לא ייתכן כי עפרה, הנמנית עם ערי בנימין (שם יח, כג), שוכנת הרחק צפונה לקו זה. האמת היא כי הגבול מטפס מכתף יריחו לכיוון צפון-מערב, ועוקף את עפרה מצפון. ומה פירוש "עלה מיריחו בהר בית-אל" (טז, א)? מקרא קצר הוא זה, ושיעורו: עולה מיריחו בהר, (הר) בית-אל. דרכו של המקרא לעתים לקצר כך. כאשר מלה אחת נאמרת פעמיים בזו אחר זו, המקרא מקצר וכותב רק פעם אחת. כגון: "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" (בר' טו, ב) ששיעורו: ובן משק

1 [המאמר נדפס לראשונה בשנת תשל"ח].

ביתי הוא (בן) דמשק אליעזר. אף כאן: עולה מיריחו בהר, (הר) בית־אל. הר בית־אל הוא האזור שבין מכמש לבעל חצור. זהו חבל ארץ ידוע והוא נזכר גם בימי שאול: "ויהיו עם שאול אלפים במכמש ובהר בית־אל" (שמ"א יג, ב).² ראייה מפתיעה לשייכותו של הר בעל חצור לטריטוריה של "הר בית אל" נותנת לנו 'המגילה החיצונית לכראשית', מדרש אגדה קדום כתוב ארמית, אשר התגלה בין כתבי כת ים המלח.³

ההבטחה "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם" (בר' יג, יד–טו) נאמרה לאברהם אחרי היפרד לוט מעמו בין בית־אל ובין העי. להבטחה זו מוסיפה המגילה תוספת מעניינת. לדברי מקור קדמון זה, קדם להבטחה זו ציווי: "סלק לך לרמת חצור די על שמאל ביתאל אתר די אתה יתב ושקול עיניך וחזי...". היינו: עלה לך אל רמת חצור שמצפון לביתאל, מקום שאתה יושב, ושא עיניך וראה... הקושי שעמד בפני בעל המגילה הוא טופוגראפי – כיצד אפשר לראות את כל הארץ מביתאל הנמוכה באופן יחסי. על־כן מעתיק מחבר המגילה את ההתרחסות לנקודה הצופה ביותר בהר בית־אל – "רמת חצור".

הר בעל חצור (נ"צ 177153)

כדי להתוות במדויק את מהלך הקו העולה מכתף יריחו להר בנימין, עלינו לתת דעתנו לכתוב: "ועלה הגבול... ועלה בהר ימה והיו תצאתיו מדברה בית און" (יהושע יח, יב). "והיו תוצאותיו" פירושו בתיאורי הגבולות – סיום קו או מעין אתנחתא במהלכו, על־פירוב בסמוך לתוואי נוף בולט. יהושע יח, יב גם הוא מקרא קצר (כמו טז, א) ושיעורו: והיו תוצאותיו (תוצאות) מדברה בית און, היינו קצה מדבר בית־און. הגבול מגיע לנקודה בולטת בקצה מדבר בית און, וזה כנראה הר בעל חצור. מדבר בית־און הוא האזור השחון המשתרע במזרח הר בית־אל. תוצאות (קצה) מדבר בית־און הוא הר בעל חצור. בפסוק הבא, יג, נאמר: "ועבר משם הגבול לזוה אל כתף לזוה נגבה". המלה "נגבה" פירושה שמהר בעל חצור יורד הגבול דרומה (ולא כתף לזוה הנמצאת מדרום ללזו). הגבול עבר כאן כנראה לאורך פרשת המים. היישוב החדש עפרה שוכן אפוא גם הוא בתחום בנימין, אך הוא סמוך לגבול השבט ונשקף אל הרי אפרים במערב.

בית אל – ביתין (נ"צ 172148)

הגבול הגיע עד לכתף לזוה, שהיא כנראה הגבעה שמצפון לבית־אל – הכפר ביתין של היום, וממערב לח' דיר שבאב. אילו היינו מסבירים "כתף לזוה נגבה" (יח, יג) – גבעה שמדרום לבית־אל, היה משמע שבית־אל שוכנת מחוץ לנחלת בנימין, והרי רשימת ערי בנימין מלמדת בפירוש שאין הדבר כך (יח, כב).

"ויצא מבית־אל לזוה" (טז, ב). פסוק זה קשה, שהרי בית־אל היא־היא לזו! (בר' כח, יט; שופ' א, כג). התשובה נעוצה שוב בהשלמת המלה החסרה בעקבות הביטוי "הר בית־אל"

2 [עניין זה נידון בהרחבה במאמר הבא "ויצא מבית אל לזוה, למהלכו של גבול בנימין־אפרים", עמ' 341–347].

3 ג' אביגד וי' ידן, מגילה חיצונית לכראשית, ירושלים תשי"ז, דף XXI.

בפסוק הקודם. לכן נקרא כאן: "ויצא מ(הר) בית-אל לזוה", כלומר – מן הקצה הצפוני של הר בית-אל, היינו הר בעל חצור, יצא הגבול לזוה. הכתוב מכנה את המקום בשמו הקדום "לזו" כי השם "בית-אל" יוחד כאן להר בית-אל. הפירוש המדוקדק של "ויצא לזוה" מתבאר בפסוק המקביל בפרק יח, יג (כאמור לעיל), היינו 'כתף לזוה', כלומר ההר שמצפון לעיר, כי העיר עצמה נכללת בכנימין.

עטרות אדר – חרבת עטארה? (נ"צ 170143)

"וירד הגבול עטרות אדר" (יח, יג). מקובל לזהות את עטרות בחרבת עטארה בדרומו של תל א-נצבה – מצפה. אם נקבל זיהוי זה, הרי שגבול בנימין-אפרים עבר מבית-אל לעטרות במקביל לכביש הראשי של היום, וכאן פנה מערבה, לכיוון מעלה בית-חורון. תוואי זה איננו הגיוני משום בחינה. חרבת עטארה למעשה אינה אלא מורד של תל נצבה – מצפה. כיצד היו שתי ערים חשובות – המצפה ועטרות, כה סמוכות זו לזו באותה תקופה? ועוד, לפי מהלך זה של הגבול, המצפה שוכנת בתחום אפרים, והרי היא נמנית בפירוש עם ערי בנימין (יח, כו). גם מבחינה טופוגראפית אין חרבת עטארה – החכוייה בתחתית תל מצפה – ראויה לשמש נקודת גבול.

חרבת רדנה (נ"צ 169146)

הקשיים שנזכרו, מביאים לזיהויה של עטרות באתר אחר באזור. אפשרות סבירה לזיהוי כזה היא חרבת רדנה, כקילומטר מצפון לרמאללה. בחפירות שנערכו באתר זה בשנים 1969–1974 נמצאו שרידי יישוב מהתקופה הישראלית.⁴ בשל אופי השרידים ומיקומו המרכזי של האתר, קשה להניח שהמקרא מתעלם ממנו. אם נניח שכאן היתה עטרות, הרי שיש לנו מהלך טופוגראפי הגיוני של קו הגבול: מבית-אל לכאן לאורך קו פרשת המים, ומכאן לדרום-מערב לעבר מעלה בית-חורון לאורך אחד הנחלים היורדים מרמאללה דרומה. לפי זיהוי זה, אמנם לא השתמר השם עטרות במקום העתיק, אך נדידת שם קדום למרחק של ארבעה ק"מ (המרחק לחרבת עטארה) אינה מקרה נדיר.

עין עריך (נ"צ 163145)

"ועבר אל גבול הארכי עטרות. וירד ימה אל גבול הַיִפְלְטִי" (טז, ב-ג). הארכי והיפלטאי הם חבלי ארץ שנקראים על שם המשפחות שישבו בהם. ייתכן כי זכר השם "הארכי" השתמר בכפר עין עריך של היום. בתחום משפחת הארכי שכנה העיר עטרות.

בית-חורון – בית-עור

הכפרים בית-חורון עליון ובית-חורון תחתון (הידועים כיום בשמות בית-עור אל-פוקא – נ"צ 160143, ובית-עור א-תחתא – נ"צ 158144) נזכרים שניהם בתיאורי גבול בנימין-אפרים. לכאורה, הקו הטבעי למהלך הגבול הוא מעלה בית-חורון, ולא כן. שני

4 [ג"א קלוויי, חרבת רדנה, האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בארץ ישראל, ד, ירושלים, 1992, עמ' 1450–1451].

הכפרים היו בתחום אפרים, אחד מהם ניתן ללוויים (יהושע כא, כב; דהיי"א ז, כד). המהלך הטבעי של הגבול הוא אפוא מדרום למעלה בית-חורון, בוואדי סלמן. "וירד הגבול עטרות אדר על ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון" (יהושע יח, יג). ליד חרבת אל-מצבח פונה ואדי סלמן לדרום-מערב. כאן טיפס הגבול כנראה להר שעליו בנוי כיום בית-הספר של הכפר (זהר ביר א-שאמי — נ"צ 15761437). הר זה הוא נקודה בולטת מדרום לבית-חורון תחתון, ולכן שימש לסימון הגבול.

חרבת ברדה (נ"צ 15131413) (נ"ג 242)

מבית-חורון תחתון, היינו מן ההר אשר מנגב לעיר — ח'רבתא אל-מצבאח, נמשך גבול אפרים לעבר גזר (טז, ג). סביר להניח שקו הגבול חוצה את השלוחה שמצפון לעמק איילון צפונה לשעלבים. גבול בנימין יורד מח'רבתא אל-מצבאח (ההר אשר מנגב לבית-חורון תחתון) לנחל איילון, ובאזור חרבת ברדה סבב כנראה מזרחה ועלה בנחל החמישה לקריית יערים. מח'רבתא אל-מצבאח והלאה אין עוד גבול משותף בין אפרים ובנימין. שני השבטים גובלים בנחלת דן.

הערים תלה (אולי הכפר החרב בית-תול, שממערב למעלה-החמישה), אילון (ילו, בין שער הגיא למבוא חורון) ושעלבין, נמנות עם ערי דן (יהושע יט, מב). לאור עובדה זו, התווינו את קווי הגבול מן "ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון" (יח, יג), ח'רבתא אל-מצבאח, שהוא קצה הגבול המשותף בין בנימין ואפרים, דרך השלוחה שמצפון לשעלבים, בואכה גזר.

גזר (נ"צ 142140)

"וירד ימה אל גבול היפלטי עד גבול בית חרון תחתון ועד גזר והיו תצאתו ימה" (טז, ג). העיר החשובה גזר נכללה בתחום נחלת אפרים, אך תושביה הכנעניים נשארו בעירם: "ולא הורישו את הכנעני היושב בגזר וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה ויהי למס עבד" (טז, י). מגזר נמשך הגבול לים, אך הקו הזה (מגזר לים) קו של ארעי היה. בחלוקה הראשונה של הארץ לשבטים הגדולים (פרקים טו-יז) קיבל אפרים שטח בחוף הים, מנחל שורק עד לירקון. מאוחר יותר, בחלוקת הנחלות לשבטים הקטנים, נטל שבט דן את השטח שמדרום לירקון (יט, מ-מה).

הגבול הצפוני

נחל קנה

בצפון גובלת נחלת שבט אפרים לכל אורכה בנחלת מנשה. הקטע המערבי של הגבול עובר בנחל קנה: "מתפוח ילך הגבול ימה נחל קנה והיו תצאתיו הימה" (טז, ח). עד היום הזה נקרא היובל הגדול של הירקון, המתחיל בדרום מערב הר גריזים, בשם ואדי קאנא. הגבול עבר לאורך נחל זה עד לנקודת חיבורו לירקון, ומשם לאורך הירקון עד הים. "וירד הגבול נחל קנה נגבה לנחל ערים האלה לאפרים בתוך ערי מנשה, וגבול מנשה מצפון לנחל ויהי תצאתיו הימה" (יז, ט). בתיאור גבול מנשה מציין כתוב זה, שמצפון לנחל

נחלת מנשה, ומדרום לו — אפרים. פסוק זה הוא מקרא קצר ויש בו מאמר מוסגר. שיעורו של הפסוק: נגבה לנחל (לאפרים) וגבול מנשה מצפון לנחל. המלים "ערים האלה לאפרים בתוך ערי מנשה" הן מאמר מוסגר מקביל לטז, ט, וכוונתו לומר: מלבד השטח הנזכר של נחלת אפרים, היו לשבט גם כמה ערים בתוך שטחו של מנשה.

תפוח — תל אבו זרד (נ"צ 171167)

"מתפוח ילך הגבול ימה נחל קנה והיו תצאתיו הימה" (טז, ח); "והלך הגבול אל הימין אל ישבי עין תפוח. למנשה היתה ארץ תפוח ותפוח אל גבול מנשה לבני אפרים" (יז, ז-ח). העיר תפוח מזוהה בתל אבו זרד — גבעה בולטת ממערב לכפר יאסוף. על שיא הגבעה יש כיום קבר שיח' נאה וסביבותיו עצי אלון ושקד. בסקר הארכיאולוגי תשכ"ח (בהנהלת ז' קלאי)⁵ [ובסקרי שנות השמונים בהנהלת י' פינקלשטיין]⁶, נמצאה כאן קראמיקה כנענית וישראלית. גבול מנשה-אפרים טיפס מנחל קנה מזרחה עד לתפוח, ומכאן פנה לצפון-מזרח, לעבר המכמתת. הגבול עבר בתוך יחידת הטריטוריה הכנענית של מלכות תפוח, ופיצל אותה: העיר ניתנה לאפרים, ושטחיה (ארץ תפוח), ההרים שמצפון לה, ניתנו למנשה. ברשימת ל"א מלכי כנען נמנו רק שתיים מערי הר שומרון. אחת מהן היא תפוח (יב, יז). תפוח היתה אפוא ממלכה כנענית. מושב המלך היה בעיר (תל אבו זרד). שטח הממלכה השתרע צפונה בהרים עד הר גריזים בערך. חלוקת יהושע פיצלה, כאמור, ממלכה כנענית זו: עיר הממלכה תפוח ניתנה לאפרים, ואילו שטח הממלכה למנשה.

המכמתת — חרבת אבן נאצר (נ"צ 179178)

גבולות השבטים בספר יהושע מתוארים על-פירוב לפי הסדר הגיאוגרפי של הנקודות לאורך הגבול, ממזרח למערב או ממערב למזרח וכו'. למשל, גבול אפרים-בנימין, שתואר לעיל מהירדן עד הים. רק בשני מקומות מתחיל תיאור הגבול באמצע קו מנקודה מרכזית, ונמשך ממנה מערבה ומזרחה. נקודה כזאת היא שריד, בגבול זבולון (יט, י, יב), ובסוגיה שלנו — המכמתת, בגבול מנשה ואפרים (טז, ו; יז, ז).

את המכמתת יש אכן לזהות בנקודה מרכזית בשומרון: חרבת אבן נאצר, כשלושה ק"מ מדרום-מזרח לשכם. בסקר הארכיאולוגי של תשכ"ח מצאו בפסגה זו חרסים מתקופת ההתנחלות.⁷ ראייה לזיהוי זה הגדרת הכתוב בתיאור גבול מנשה: "המכמתת אשר על פני שכם" (יז, ז). הביטוי "על פני שכם" מובנו ממזרח לשכם, או נשקף על שכם, ושני המובנים מתאימים לחרבת אבן נאצר. בעבר ניסו לזהות את המכמתת בחרבת מח'נא אל-פרקא, השוכנת במורדותיו הדרומיים של הר גריזים, אך חורבה זו אינה "על פני שכם", ויש לזהותה כנראה עם היישוב מחנה מתקופת בית שני.

5 ז' קלאי, הסקר בארץ בנימין והר אפרים, בתוך: מ' כוכבי (עורך): יהודה שומרון וגולן, סקר ארכיאולוגי בשנת תשכ"ח, ירושלים תשל"ב, עמ' 169 אתר 36.

6 י' פינקלשטיין, הארכיאולוגיה של תקופת ההתנחלות והשופטים, תל אביב 1986, עמ' 138.

7 ז' קלאי (לעיל הערה 5), עמ' 166 אתר 17 [תוצאות דומות נתקבלו בסקר של קמפבל 1965-1966: E. F. Campbell, Shechem Area Survey 1965-1966, BASOR, 190 (1968), p. 29 site 18 וכן בסקר של פינקלשטיין (לעיל הע' 6) עמ' 133-134].

זיהוי המכמתת בחרבת אבן נאצר מתאים גם למהלך הגבול, מפני שממנה נמשך קו גבול טבעי דרומה-מזרחה לתאנת שילה, לאורך עמק בית-דגן. מאידך, בכיוון ההפוך יורד הגבול מחרבת אבן נאצר דרך בקעת מחנה עד תפוח. קו זה עובר בצמוד לצלע הר גריזים וההרים דרומה לו ומניח את הבקעה באפרים, ואילו את ההרים (ארץ תפוח) — במנשה. לאור הדברים האמורים נבין עתה את הפסוקים הנוגעים לעניין: טז, ו — בפסוק זה מסיים הכתוב את גבולו הדרומי של אפרים: "ויצא הגבול הימה" (כמבואר למעלה, קו הגבול הארעי מגזר לים), ובאמצע הפסוק הוא פותח בתיאור הגבול הצפוני: "המכמתת מצפון" וגו', ושוב ב-יז, ז: "ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת אשר על פני שכם", כלומר מנשה גובל בצפון בנחלת אשר (נחל שיחור לבנת — יט, כו, הוא נחל התנינים), ואילו בדרום גבולו הוא המכמתת: "והלך הגבול אל הימין (דרומה) אל ישבי עין תפוח".

תאנת שילה — חרבת טאנא אל-פוקא (נ"צ 185175)

"המכמתת מצפון ונסב הגבול מזרחה תֶּאֱנַת שְׁלֵה" (טז, ו). את תאנת שילה מזהים בחרבת טאנא אל-פוקא, כשני ק"מ מדרום לבית-דגן. הממצא בסקר הארכיאולוגי תשכ"ח כולל חרסים מהתקופה הישראלית.⁸ השתמרות השם בסירוס קל, וכן המהלך הטבעי של קו הגבול לאורך גבולו הדרומי של עמק בית-דגן, מאשרים זיהוי זה.

ינוחה — חרבת ינון (נ"צ 184173)

"ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה ועבר אותו ממזרח ינוחה. וירד מינוחה עטרות ונערתה" (טז, ו-ז). הקו הטבעי של הגבול מתאנת שילה נמשך לדרום-מזרח, לאורך ואדי אל-אפג'ים (אתמר העליזין). כדי לתאר את מהלך הגבול במדויק, מביא הפסוק נקודת ציון בולטת שהגבול אינו עובר בה ממש, אלא ממזרח לה: נקודה זו היא הרכס שמעל ינוחה — חרבת ינון (2 ק"מ מצפון לכפר ינון). רכס זה (גיבל ג'דוע — נ"ג 866) בולט מאוד בשטח, והוא משמש מעין תמרור וסימן לקו הגבול העובר, בסמוי מן העין, למרגלותיו בנחל.

עטרות

מתאנת שילה יורד הגבול לעטרות, עיר שאיננה מזוהה בוודאות. אפשרות אחת לזיהוי עטרות — בתל א-צמאדי אשר בג'פתלך (נ"צ 196170). בתל זה נמצאה קראמיקה מהתקופה הכנענית והתקופה הישראלית.⁹ אם נקבל זיהוי זה, הרי שתוואי סביר למהלך הגבול היה מתאנת שילה לאורך ואדי א-טלעה — ואדי אל-אפג'ים עד א-צנ'נה, אז עלה הגבול בוואדי ח'לל אל-פול, וירד בוואדי ג'אבר עד תל א-צמאדי (עיין מפת 1: 50,000). אפשרות שנייה לזיהוי עטרות — בתל א-שיח ד'יאב, שבפתחת נחל פצאל (נ"צ 190161). גם כאן נמצאו שרידים המתאימים לתקופה הנידונה.¹⁰ לפי זיהוי זה, סביר שהגבול ירד בוואדי אל-אפג'ים — ואדי אל-אחמר לכל אורכו, עד לבקעת פצאל.

8 קלאי (לעיל הע' 5), עמ' 167 אתר 27 [ופינקלשטיין (הע' 6), עמ' 134-135].

9 ר' גופנא וי' פורת, הסקר בארץ אפרים ומנשה, בתוך: מ' כוכבי (לעיל הע' 5), עמ' 229 אתר 190.

10 פ' בר אודן, הסקר במדבר יהודה ובקעת יריחו, בתוך: מ' כוכבי (לעיל הע' 5), עמ' 105 אתר 13.

נערן ויריחו

"וירד מינוחה עטרות ונערתה, ופגע ביריחו ויצא הירדן" (טז, ז). קטע אחרון זה של מהלך הגבול מוקשה מאוד. לכאורה עבר הגבול מעטרות דרומה לנערן ומשם ליריחו ולירדן. אך מהלך זה של הגבול יוצר מצב מוזר, שבו יש למנשה אצבע טריטוריה ארוכה, הנמשכת דרומה ומונעת מאפרים חלק כלשהו בשפת הירדן. זו אינה חלוקה הגיונית סבירה; ועוד, הרי מצאנו כי בתקופת השופטים שלט שבט אפרים במעברות הירדן (קרבנות אהוד, גדעון, יפתח). יתר על כן, אם ננסה לפרש כך, נמצא שאין לדברים שום שחר, שכן הקו יריחו-ירדן לפי זה הוא הגבול בין מנשה לבנימין. מה אומרות אפוא המלים הללו לאפרים? לכן נראה שהגבול עבר מעטרות לירדן, ונמשך לאורך הירדן דרומה עד לאזור יריחו. את הפסוק הקשה נבין על דרך "סרסוה ופרשהו": "וירד מינוחה עטרות ויצא הירדן". כאן מוסיף הכתוב תזכורת שמוכנה: עד כאן – הגבול הצפוני של אפרים המסתיים בירדן. כזכור, גם גבולו הדרומי של השבט מסתיים בירדן, וזו כנראה משמעות המלים: "וירד... נערתה ופגע ביריחו ויצא הירדן".

התפשטות שבט אפרים

נחלת שבט אפרים, שגבולותיה נסקרו לעיל, היתה קטנה לשבט כה גדול: "וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב" (יהושע יז, יד). הנחלה שנטל שבט אפרים היתה מיושבת עד הכיבוש בדלילות רבה. זאת אנו למדים מתעודות מצריות וכנעניות שונות, וכן מהעובדה שבפרשת הכיבוש ביהושע אין מוזכרות מלחמות באזור זה (מה שאין כן בדרום הארץ ובצפונה). בשל היישוב הדליל היה האזור מכוסה יערות, וחסר בתים מוכנים ושטחים חקלאיים. פירושו הביטוי "כי אין לך הר אפרים" (שם, טז): צר לך, לא נוח. יהושע פותר את הבעיה באמרו לבני אפרים: "אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים... כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו והיה לך תצאתיו" (שם טז, יח).

בנוסף לנחלתו המתוחמת, קיבל שבט אפרים גם ערים בתוך נחלת מנשה: "ערים האלה לאפרים בתוך ערי מנשה" (שם, ט), "והערים המבדלות לבני אפרים בתוך נחלת בני מנשה כל הערים וחצריהן" (שם טז, ט).

אחת מערים אלו היתה כנראה פרעתון, היא הכפר פרעתא (9 ק"מ מדרום-מערב לשכם):¹¹ "וימת עבדון בן הלל הפרעתוני ויקבר בפרעתון בארץ אפרים בהר העמלקי" (שופ' יב, טו). הר העמלקי הוא, לפי זה, הרכס הנמשך משכם לקלקיליה. אזור זה נמצא לפי גבולות יהושע בנחלת מנשה, שבט שלרשותו עמדו שטחים נרחבים ביחס למספר אנשיו. במשך הזמן סופח האזור כנראה לשבט אפרים, החזק והרב יותר. ראיה נוספת לדבר בשירת דבורה: "מני אפרים שרשם בעמלק" (שופ' ה, יד).

11 [ראה קלאי, סקר תשכ"ח (לעיל הע' 5), עמ' 167 אתר 20].